

Den store oprydning efter "Festung Thy"

Chr. Houmark Hammer

Tallerkenminernes form gjorde, at de var vanskelige at stable på lastvognen. Folkene på ladet skulle prøve på at afværge, at de skred ud, men det var ingen rar lyd, når de begyndte at skramle.

Besættelsestiden er vist efterhånden beskrevet på både kryds og tværs, men om én periode mener jeg nok, at der - i hvert fald for Thys vedkommende - kan fortælles lidt mere. Det er tiden fra 4. maj til 1. juli 1945, da modstandsbevægelsen var sat til at udføre et stykke arbejde, som vist ikke mange har forstået omfanget af: Oprydning efter besættelsesmagten i takt med, at den gik hjem!

Måske kan det være vanskeligt for nutidsmennesker at forestille sig, hvordan der så ud i Thy den 5. maj 1945, efter at den tyske besættelsesmagt i fem år havde etableret og stadig udbygget sin fæstning ved Nordsøen og Skagerrak. Over tusinde betonbunkers var støbt på kysten fra Agger til Bulbjerg, og dertil kom mange kilometer pigtrådsspærringer, skyttegrave, tankgrave, et meget stort antal store jernkryds til kampvognsspærringer og mange tusinde landminer. Der var kæmpemæssige radaranlæg og pejlestationer, og til mandskabet - måske 20.000, da der var flest - var opført mange træbarakker. Der var overalt oplagret ammunition og materiel, så den tyske "festung" kunne modstå belejring i lang tid. Thy var nok et af de områder i Danmark, der var stærkest berørt af besættelsen.

Hovedfæstningen var Hanstholm, men i Dragsbæk ved Thisted var anlagt "Seefliegerhorst" med vandflv-maskiner i bugten nedenfor, og yderst i Nørrealle lå en materielgård, hvor Organisation Todt havde en mængde entreprenørmateriel og deriblandt et større antal lastbiler. I den østlige bydel lå Vegendal-Fårtoftlejren, et temmelig stort område bag pigtrådsspærringer. Det var en hel barakby med kontorer, værksteder og bl.a. et kanonværksted, som Cimbria siden indrettede sig i. Der var mandskabsbarakker, kostforplejning, officersmesse og befalingsmandsmesse.

Dragsbæklejren blev senere overtaget af CF-kolonnen, og en del af dens barakker var så solide, at de er brugt helt frem til nutiden. En anden del blev international flygtningelejr, da alle tyske flygtninge var rejst hjem. En stor træbygning, som siden blev til Strandhotellet og i dag er del af Hotel Limfjorden, var officersmesse, og jeg var i 1945 en af de første danske, der kom herind for at undersøge, hvad tyskerne havde efterladt. Den var efter forholdene dengang både stor og flot, og over en åben kamin i salen var et stort vægmaleri, som forestillede en engel, der fløj hen over en kanon af gammel model og tissede i fænghullet. Nedenunder stod på tysk: Alle kunster er omsonst, når en engel tisser på krudtet.

I en skuffe fandt jeg senere den skitse, maleren har brugt, og den er afleveret til Thisted Museum.

Dragsbæklejren var sikret med pigtrådsspærringer og minefelter, som strakte sig fra fjorden og et godt stykke på den anden side Oddesundvej, som var spærret af nogle

mægtige betonmure. Trafikken blev ledt udenom, så vi sydfra skulle over Tilsted for at komme til Thisted.

Tyskerne brugte vandtårnet som udkigspost, og nedenfor det var en del barakker, som den 5. maj var fyldt med flygtninge. På Kronens Hede lå en stor barakby, og her var også flygtninge. I de sidste krigsmåneder var der anbragt flygtninge mange steder, også i værnemagtens forlægninger. Bl.a. i Hanstholm var der mange den 5. maj. En af de opgaver, modstandsbevægelsen skulle hjælpe med, var at samling på disse flygtninge.

Jeg husker, at et par af vore unge folk fik til opgave ved hjælp af et par rutebiler at ordne flytningen fra Hanstholm til Kronens Hede. Denne flytning skete på et tidligt tidspunkt - mens de tyske soldater stadig var i Hanstholm. Bagefter blev vi flere gange beordret ud i lejren på Kronens Hede for at søge efter efterlyste personer, men det var ingen let opgave, for derude gik over 1.000 forskellige mennesker - også soldater - i én pærevælling. Det var nærmest som at søge efter en nål i en høstak.

"Sommerlyst" i Plantagen var anvendt som depot. Her fandtes mange spændende ting. Et særligt ammunitionsdepot var på Fårtoftvej anbragt i en stor betonbunker, som forøvrigt ligger der endnu og i mange år efter befrielsen blev brugt til kartoffelkælder. Ved Fårtoft Strand var der skydebane, og ved fjordbredden ude nær Eshøj lå en pejlestation.

Ved Vandet Station på Thisted-Fjerritslevbanen var der et meget stort depot med våben og våbenreserverede, sprængstof, signalmateriel, ja selv et lager af fedtsvæerte til de tyske soldaterstøvler.

I Hundborg, hvor ungdomsskolen nu ligger, havde tyskerne det største og nyeste radaranlæg i Thy. Det var så vigtigt, at tyskerne ikke fik lov til at forlade det, før englænderne var ankommet og havde inspiceret anlæget. Men det samme gjaldt Hanstholm-fæstningen.

De modstandsfolk i Thisted, der fik til opgave at rydde op i den tyske hærs efterladenskaber, fik først kvarter i Realskolen på Plantagevej, men rykkede siden til Vegendal-Faarftoft, hvor forholdene var væsentligt bedre. I Realskolen havde Danske Kvinders Beredskab sørget for forplejning, og det fungerede godt, men vi fik alligevel bedre forhold, da vi kom til den store barakby, hvor også befrielsesdagens fanger fik plads. Vi kunne spise i messen, når der var tid, og ellers hygge os i officersmessen og udveksle erfaringer fra dagens arbejde.

Helt ind i 1945 havde tyskerne bygget videre på forsvarsanlæggene ved Bulbjerg. Man udvidede til Lund Fjord, således at landsdelen kunne afspærres. Vi kaldte det Vust Fæstningen. Her var der dog ikke blevet tid til at støbe bunkers, men i stedet gravede man kilometervis af løbegrave, som mange steder var dækket med træstammer og jord.

Kanoner var hentet fra de danske krigsskibe, som sænkedes af danske marinere efter 29. august i 1943, og på hver af dem kunne vi finde en messingplade med skibets

navn. Vi fandt også temmelig meget materiel af dansk oprindelse, bl.a. gevær 89, Madsen maskingeværer, danske 81 mm morterer og danske håndgranater. Det hele var en pindsvinestilling, spækket med pigtråd og miner.

Det var nok fra det område, jeg var med til at fjerne mest materiel, bl.a. fordi tyskerne ikke var blevet færdige med anlægget. Vi fandt f.eks. store lagre af fodfolksminer som var lavet af træ, så de ikke kunne spores med minesøgere. I den første tid efter befrielsen blev området bevogtet af en gruppe fra Østerild, og jeg husker, at Arne Svendsen - senere radioforhandler i Thisted - var med her. Fra slutningen af maj blev bevogtningen overtaget af Den danske Brigade.

Skitse til kaminmaleri i Dragsbæklejren. Billedets tekst lyder: Alle Kunst – ist Umsunt – Wenn ein Engel auf das Zündloch brunst.

Det var bestemt allerede før befrielsesdagen, at modstandsbevægelsen skulle sikre de dødsensfarlige anlæg, når tyskerne rykkede ud, og det lettede vort arbejde en del, at de ikke havde travlt med at komme afsted. Amtskontorchef Skaalum havde en aftale med værnemagten om, at den skulle melde til ham, når den forlod de forskellige stillinger, så modstandsbevægelsen hurtigt kunne få ryddet farligt materiel bort eller få sendt vagthold ud, men det er ikke mit indtryk, at alle tyskere overholdt aftalen. Måske var nogle af de højere officerer moderate, men ellers var forholdet ikke særlig godt, når de tyske soldater så os med vore maskinpistoler og armbind. Man må vel forstå deres tankegang, når man ved, at de i de sidste mange år havde haft for skik at klynge folk som os op i den nærmeste lygtepæl - når de da ellers kunne fange dem.

Da de første dages mere eller mindre spændende opgaver var løst, havde oprydningen efter vore ubudne gæster første prioritet, og her var nok at tage fat på. Modstandsbevægelsen eller Thy Landeværn, som det nu hed, fik tildelt opgaven fra Thorup Strand og resten af Thy, idet modstandsbevægelsen i Sydthy stod for indsamlingen fra Lodbjerg og sydpå.

Rent praktisk var arbejdet lagt til rette på den måde, at kaptajn Ejby Nielsen havde overkommandoen, og der var oprettet et kørselskontor med ingeniør Poul Vestergaard som leder. Trods de fem krigsår fandtes stadig lastbiler, og vognmændene ville gerne have noget at bestille. Personbiler fandtes også - de stod opklodsede rundt omkring - og til det formål kunne Poul Vestergaard godt fremtrylle lidt benzin. Niels Visby Jensen og Holger Nørager garanterede for, at køretøjerne var i god stand, når vi skulle bruge dem, og hele dette system fungerede godt.

Det var unge mennesker, der kom til at udføre dette arbejde. Vi havde nok det til fælles, at vi havde lært at håndtere engelsk materiel, og så må man åbenbart have regnet med, at vi også kunne finde ud af det tyske. Vi havde godt nok modstandsbevægelsens instruktører, "Boysen", "Bent" og "John" til hjælp, men deres uddannelse gik jo også på det engelske. Altså var der ingen instruktion - vi måtte selv finde ud af det. Først sidst i maj begyndte der at komme lidt skriftlig hjælp og vejledning.

Den stående ordre til os var, når vi skulle ud i de tyske stillinger, at vi først skulle fjerne alt, hvad vi anså for farligt, og dernæst alt, hvad der havde værdi.

Hovedvagten på Bulbjerg, maj 1945. Arne Svendsen foto.

Når jeg om morgenen havde været inde på kontoret og havde fået dagens opgave, gik jeg til ingeniør Vestergaard eller Niels Visby Jensen og bestilte som regel to lastbiler. Mandskab til hjælp blev de første dage taget fra modstandsbevægelsens beredskabsstyrke, men disse folk havde jo hver deres at passe, enten de var selvstændige eller havde et job, så allerede efter få dage blev der antaget arbejdere. De var let fundet, for Thisted var fyldt med folk, som havde arbejdet for tyskerne, og jeg kunne bare gå ned på havnen for at bestille dem, der var brug for.

Når vi ankom til en forladt tysk stilling ude i klitterne, var vi på ukendt område. Lastbilerne standsede i god tid,

og jeg måtte ud for at undersøge, hvor vi kunne køre. Vi var ikke glade for minefelterne, for sandfygning havde mange steder sløret både pigtråd og hjulspor, så det kunne være svært at konstatere, hvor der var sikkert at køre, men vi slap da for uheld.

Når vi havde fuldt læs, kørte vi til den tidligere OT-lejr ved Nørrealle. Her blev det hele sorteret, og de fleste af våbnene blev lagt i en stribe på jorden, hvorefter en mand med et autogenskæreapparat skar det hele igennem, før skrottet blev transporteret til Frederiksværk til omsmelting. Det skete efter ordre fra englænderne, som havde krævet, at alle tyske våben skulle ødelægges.

De fast monterede kanoner rørte vi ikke ved, men granaterne til dem blev samlet i bunkers, hvis åbninger blev muret til, så de kunne ligge sikkert til senere afhentning.

Når vi ankom til OT-lejren, kunne et læs for eksempel bestå af forskellige slags våben med tilhørende ammunition, granater og magasiner til små maskinkanoner, stangkrudt i lærredspose til nogle af de større kanoner, sprængladninger til at ødelægge kanoner, håndgranater, store og små tallerkenminer til anvendelse mod køretøjer, små fodfolksminer, som lignede konservesdåser, og de frygtede S-miner, der var konstruerede, så de sprang en meter i vejret, før de detonerede.

Der kunne også være papkasser á ca. 20 kg med det gule tyske sprængstof Donarit, morterer med ammunition, antitankvåbenet "Pansernæve" og flammekastere, glaskolber med en stærk syre, som var beregnet til at kaste ind gennem sigtesprækken i kampvogne, signalpistoler med store mængder patroner, felttelefoner mm.

Lastvognene var jo altid med høje sider, og vi stablede op, men tallerkenminernes form gjorde, at de var vanskelige at holde styr på. Folkene på ladet skulle prøve på at afværge, at de skred ud, men det var ingen rar lyd, når det begyndte at skramle. Vognmændene kørte imidlertid pænt, så der skete ikke noget, men dersom thistedboerne havde været klar over, hvad vi kørte med gennem de smalle gader ud til Nørrealle, kunne det godt tænkes, at de var blevet nervøse.

Der blev snakket om, at det var risikabelt at samle alle de eksplosive stoffer ude ved Nørrealle, og det resulterede i at "Bent" og "John" lavede forsøg på stranden nedenfor "Fliegerhorst". De samlede store portioner af forskellige effekter med sprængstoffer i, og i et par dage lød der nogle mægtige brag derude. Jeg vil tro, at beboerne i nærheden dengang kan have fundet mærkelige genstande på deres marker - det blev konstateret, at ikke alt i dyngen eksploderede. Forskellige slags granater kunne godt blive slynget langt væk uden at detonere, så forsøget blev ikke gentaget.

Straks efter 5. maj kom tre mand fra hæren til hjælp, og kaptajn Sabro var vist øverste chef for indsamlingen af det tyske materiel, men ham så vi nu ikke meget til. Kaptajnløjtnant Fjerring derimod var i hele perioden min nærmeste foresatte, og han prøvede at holde styr på de forskellige opgaver. Overofficiant Løkkegaard havde kommandoen i OT-lejren ved Nørrealle, og han gjorde et stort arbejde.

I sommerens løb tyndede det ud i den lille flok, som havde med oprydningen at gøre. Den danske Brigade, som en kort tid havde nogle få mand heroppe til hjælp med

bevogtningen, rejste igen, og derefter gik der nogen tid, før det danske forsvar som var blevet opløst i 1943, igen kunne samle funktionsdygtige afdelinger. Da de kom, oprettedes Parkkommando Nordvest med kaptajn Sahn som leder til at forestå den sidste del af oprydningen, og mandskab fra marinen ydede den største indsats ved nedtagning af de større kanoner og radaranlæg.

Engang sidst i maj, mens tyskerne endnu var i Hanstholm, inviterede Jens Kirk os - en 10-15 mand med damer - til smørrebrød på Thousgaard, og da vi havde spist, fik vi en overraskelse. I gården holdt en rutebil, og den kørte os ud til Hanstholm-fæstningen, hvor en tysk officer viste rundt og forklarede de forskellige indretninger. Det mest imponerende var den meget store ildleder-bunker, som lå højt med god udsigt over terrænet. I et rum var et meget stort rundt bord, hvorpå der var malet et kort over hele fæstningens område. Kortet var opdelt i kvadrater, som hver havde et nummer. Alle fast monterede kanoners skudfelt var optegnet her, så man skulle have gode chancer for at ramme med de første skud, hvis man observerede en fjende. Fra ildlederbunkeren var der telefon ud til hver enkelt stilling.

Vi besøgte selvfølgelig også en af de store kanonstillinger.

Tyske overdækkede løbegrave på Bulbjerg, maj 1945. Arne Svendsen foto.

Officielt blev modstandsbevægelsens folk hjemsendt 1. juli, og så længe blev jeg i tjeneste med de samme opgaver. Tilbage var minefelterne, som blev fjernet af et tysk minerydningshold under dansk kommando og opsyn. Det var et meget farligt arbejde, som vist ingen misundte dem.

En særlig civil kommission blev nedsat til at forestå den sidste del af oprydningen. Der skulle fjernes mange kilometer pigtrådshegn og store jernkryds i tusindtal fra kampvognsspærringerne. Ved kysten var der mange og lange tankgrave og løbegrave, som skulle jævnes, og da alt dengang skulle ske med håndkraft, gav det lange tiders arbejde til mange hænder. Til alt jordarbejdet kom de hundreder af barakker, der skulle fjernes, flyttes eller bruges til et civilt formål. Forskellige slags grundmurede bygninger er stadig i brug, og ved kysten står endnu de fleste af de mange betonbunkers til minde om en ydmygende periode i Danmarks historie.

Fra området her i det meste af det gamle Thisted Amt blev der ifølge Knud Holch Andersen og Orla Poulsen i bogen "Krigsværk" indsamlet over 300 mill. kg jern og afsendt 500 vognladninger andet gods til det øvrige land. Dertil kom granater og andet sprængstof; der blev sejlet ud og sænket i havet.

I det foregående er omtalt tre instruktører, der før befrielsen arbejdede for modstandsbevægelsen i Thy og siden hjalp med oprydningen.

”Boysen” var befalingsmand i marinen og blev siden læge med bopæl i Egå, Århus. Hans rigtige navn var Ole

Klitbjerg Nielsen, og han har som læge været ude i verden på forskellige humanitære hjælpeaktioner.

”John” blev også læge. Hans rigtige navn er Jørgen Frostholt, og han bor i Aalborg.

”Bent” hedder Tykjær, er fabrikant og bor i Silkeborg.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1991, side 69-76).